

Vnímání a utváření sociálních distancí
a třídních nerovností v české společnosti

Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková

08 | 5

Sociologické studie Sociological Studies

Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha
Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague

Vnímání a utváření sociálních distancí a třídních nerovností v české společnosti

Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková

Tuto práci recenzovali:
Mgr. Martin Hájek, Ph.D.
Mgr. Ladislav Toušek

Vypracování této stati bylo podpořeno juniorským badatelským grantem GA AV ČR „Sociální distance ve stratifikačním prostoru ČR“ (reg. n. B700280603). Studie byla rovněž podpořena Výzkumným záměrem Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., „Sociologická analýza dlouhodobých sociálních procesů v české společnosti v kontextu evropských integračních politik, rozvoje znalostní společnosti, lidského, sociálního a kulturního kapitálu“, č. AV0Z70280505.

Rády bychom poděkovaly zejména Jiřímu Šafrovi za jeho cenné připomínky a podporu, dále vypravěčům za jejich ochotu a také recenzentům za cenné připomínky.

Obsah

Abstrakt	7
Abstract	8
Abstrakt	9
1. Úvod	11
2. Metoda výzkumu (Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková)	14
2.1. Hlubkové rozhovory – vytváření dat a jejich analýza	14
2.2. Kvalitativní analýza médií	17
3. Sociální nerovnosti a distance v české společnosti. Jak „normální“ vidí ty „dole“ a ty „nahore?“ (Kateřina Vojtíšková)	19
3.1. Vnímání hierarchií ve společnosti	19
3.2. Vnímání zaslouženosti postavení v sociální hierarchii	20
3.3. Oni, kteří jsou „dole“	21
3.3.1. „Bezdomovci“	22
3.3.2. „Romové“	26
3.3.3. „Nezaměstnaní“	32
3.4. Oni, kteří jsou „nahore“	35
3.4.1. „Politici“	35
3.4.2. „Finanční špičky“ – „velkopodnikatelé“	37
3.4.3. „Elity“	40
3.5. My, kteří jsme „normální, slušní lidé“	43
3.6. Rozdíly mezi lidmi a spravedlnost: „Žít je nespravedlivé“	46
3.7. Závěr	49
4. Vnímání a konstruování sociální třídy a zařazování se do třídy (Marta Kolářová)	52
4.1. Kvalitativní výzkum třídy a třídní identity: konec třídy?	52
4.2. Co evokuje pojem třída: nezájem či odpor	54
4.3. Jak se definuje a pozná třída, co je principem rozvrstvení: znát profesi nestačí	56
4.4. Rozvrstvení společnosti do tříd a definice jednotlivých segmentů: chudí, normální a zbohatlíci	61
4.5. Porovnání tříd a rozvrstvení dnes a za minulého režimu: reflexe růstu nerovností	65
4.6. Sebezařazení do třídy: střed, nebo pracující?	66
4.7. Shrnutí a závěr: post-komunistický diskurz	68

5. Sociální třída v médiích: relikť třídního boje, nebo zamlžený koncept? (Marta Kolářová)	71
5.1. Ideologický, sociálně inženýrský rámeč	71
5.2. Rámeč popisný, analytický	74
5.3. Shrnutí	79
6. Diskuse a závěry (Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková)	81
Literatura	85
Příloha 1: Tematická osnova	87
Příloha 2: Abecední seznam vypravěčů a vypravěček	89
Příloha 3: Zdroje dat z médií	90
Shrnutí	91
Summary	94
Zusammenfassung	97
O autorkách	101

Vnímání a utváření sociálních distancí a třídních nerovností v české společnosti

Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková

Abstrakt

Text se zabývá tím, jak lidé v rozhovorech re-konstruují nerovnosti mezi sociálními kategoriemi v české společnosti a jak vymezují hranice mezi nimi. Zkoumáme, jak běžní lidé rozumí nerovnostem, jaké přisuzují charakteristiky, nároky, oprávnění, ocenění členům různých sociálních kategorií, jak se proti nim vymezují, od kterých kategorií se distancují a s kterými skupinami se identifikují. Empirickým základem analýzy jsou přepisy hloubkových rozhovorů s celkem 30 muži a ženami různého vzdělání a sociálního postavení pracujícími v Praze či Liberci. Autorky se zaměřují na kategorie, které byly vypravěči identifikovány jako „ti dole“, „ti nahoře“, „normální“. Součástí je i analýza toho, zda lidé ve společnosti identifikují konkrétní sociální třídy. Dále zkoumají, které kategorie a uskupení jsou považovány za uznání-hodné, které jsou zneuznávány a jak toto hodnocení vypravěči vysvětlují, legitimují. Interpretace se zaměřuje na symbolickou diskurzivní konstrukci daných kategorií, způsoby, jakými kategorie reprezentují a jakou vlastní identitu tím konstituují. Výsledná sociální identita vypravěčů je charakterizována do velké míry morálně. Analýza kvalitativních rozhovorů je doplněna o zkoumání pojmu sociální třída a jejich souvislostí v současných českých mediálních diskurzích.

Klíčová slova

nerovnosti, sociální struktura, sociální distance, kategorizace, sociální třída, média, elity, symbolické hranice, sociální kategorie, sociální identita, kvalitativní výzkum

The Perception and Construction of Social Distance in Czech Society

Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková

Abstract

This text focuses on how people construct inequalities in Czech society and how they define social categories and the boundaries between them. It presents an analysis of how ordinary people interpret inequalities, what characteristics, rights, and authority they assign to and their assessment of different social categories, and how people distinguish and distance themselves from or identify with these categories. Empirically the analysis is based on transcriptions of in-depth interviews that were conducted with thirty men and women with various educational backgrounds and social statuses who are working in Prague or Liberec. The authors focus on the categories that were identified as 'those at the bottom', 'those on top' and 'normal' people. Their analysis also examines whether people identify individual social classes. They examine which categories and groups are recognised and which are not, and how the narrators explain and legitimise their assessments. The interpretation focuses on the symbolic construction of given categories, the ways in which people represent categories, and how in this way they construct their own identity. The resulting social identity of the narrators is characterised largely in moral terms. The analysis of qualitative interviews is accompanied by an analysis of the concept and of social class and its context in contemporary Czech media discourse.

Keywords

Inequalities, social structure, social distance, categorisation, social class, media, elites, symbolic boundaries, social categories, social identity, qualitative research

Wahrnehmung und Schaffung sozialer Distanz in der tschechischen Gesellschaft

Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková

Abstrakt

Der Text befasst sich mit der Frage, wie Menschen in Gesprächen Ungleichheiten zwischen sozialen Kategorien in der tschechischen Gesellschaft rekonstruieren und wie sie die Grenzen zwischen diesen Kategorien definieren. Wie sie Ungleichheiten verstehen, welche Merkmale, Ansprüche, Rechte und Bewertungen sie den Angehörigen der verschiedenen sozialen Kategorien zuschreiben, wie sie sich gegen Kategorien abgrenzen oder sich von diesen distanzieren bzw. sich mit diesen identifizieren. Empirische Grundlage der Analyse sind die Protokolle eingehender Gespräche mit insgesamt 30 Männern und Frauen unterschiedlicher Bildung und sozialer Stellung, die in Prag bzw. Liberec tätig sind. Im Text befassen wir uns mit den Kategorien, die als „die da unten“, „die da oben“ und „die Normalen“ identifiziert wurden. Gleichfalls wird analysiert, ob die Menschen in der Gesellschaft konkrete soziale Klassen identifizieren. Wir untersuchen, welche Kategorien und Gruppierungen als aner kennenswert angesehen werden, welchen die Anerkennung verweigert wird und wie die Gesprächspartner diese Wertung erläutern und legitimieren. Die Interpretation befasst sich mit der symbolischen diskursiven Konstruktion der gegebenen Kategorien, der Art und Weise, in der die Gesprächspartner die Kategorien repräsentieren und welche eigene Identität sie damit konstituieren. Die sich ergebende soziale Identität der Gesprächspartner wird in erheblichem Maße vom moralischen Standpunkt charakterisiert. Die Analyse der qualitativen Gespräche wird ergänzt um eine Untersuchung des Begriffs soziale Klasse und dessen Zusammenhänge in tschechischen Mediendiskursen.

Schlüsselworte

Ungleichheiten, soziale Struktur, soziale Distanz, Kategorisierung, soziale Klasse, Medien, Eliten, symbolische Grenzen, soziale Kategorie, soziale Identität, qualitative Untersuchung